

slók (Felsőslók), az Azalgó, a Szakadály ritka képzőformája, a Faizás; régi időköt idéző a Dézsmaszériú és igen tanulságosak a birtokviszonyok, változások jelentőségét őrző névalakok, a Belső-örökös, Háromhold, Új-osztás, Új-örökös, Másfélhold Ráadás-földek.

Még képzeletindítóbb, hogy Gombos környékén van *Bezdan* határrész-név, amely északabbra helynévvé is vált, másrészt, hogy van *Szali-kút* (vagy talán *Sali-kút*), amely (vagy talán név-ikertestvére) a Szili-kúttal és a szentandrászi Sobri-kúttal egyetemben a népdalban is szerepel.

A névanyagot a létrehozó tényezőkre és közösségre visszavetítő kutatás számára bizonyos névtípusok hiánya is fontos információ. Kellő összehasonlítások hiányában még nem tudjuk, mit jelent, hogy Gomboson nincsenek ún. eseménynevek, miért nincs nagy kisugárzású (8—10 névalakulatra is kiterjedő) térszínforma, tereptárgy, vagy miért nem szerepelnek a környező települések, tájegységek a dűlők, utak nevében. Ezek a kérdések már egy következő feldolgozás válaszaire várnak.

PAPP György

A BARANYAI HORVÁTOK NÉPVISELETE

Duro Šarošac: *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*. Poduzeće za izdavanje udžbenika, Budimpešta, 1986

A szerző a baranyai horvátok változatosan gazdag öltözködési kultúráját mutatja be felhasználva a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum két évtizedes gyűjtőmunkájának eredményét, mely a Baranyában élő horvát, szerb és szlovén nemzetiségiék anyagi és szellemi kultúrájának leggazdagabb keresztmetszetét őrzi.

A baranyai horvátok öt etnikai csoportjának, a mohácsi, a falusi és a Dráva menti sokácok, a Pécs környéki bosnyákok és a Dráva menti horvátok népviseletének jellegzetességeivel, anyagismeretével, szín- és motívumkincsével ismerkedünk meg. A sokácok és bosnyákok horvátoknak vallják magukat. A rácok azok a pravoszláv vallású szerbek, akik Szerbiából települtek be, míg a sokácok és bosnyákok Boszniából bevándorolt horvátok, akik a török elől és a török Baranyából való kiűzése után települtek le a mai falvakba. Az etnikai csoportok kialakulása a 18. század első felében indult el, ekkor fejeződött be a horvátok letelepedése.

A mohácsi, a falusi sokácok és a bosnyákok között nagy az azonoság nemcsak a szokásanyagban, hanem a népviseletben is. A Dráva menti sokácok csak részben mutatnak azonososságot, míg a Dráva menti horvátok az említett etnikai csoportoktól teljesen eltérnek nyelvben és népviseletben is.

Duro Šarošac könyve részletesen bemutatja a kender feldolgozását, mely az említett etnikai csoportoknál igen nagy múltra tekint vissza. A feldolgozott kendert kéziorsón és rokkán fonták. A szövésnek külön technikája alakult ki, attól eltekintve, hogy a nyersanyag (kender, len, gyapjú, pamut) azonos volt. A mohácsi sokácok által szőtt vászon két különböző vastagságú fonálból készült. A Pécs környéki bosnyákok és falusi sokácok által szőtt vásznak alapanyaga a pamutfonál. A baranyai horvát etnikai csoportok a századfordulóig ruházatuk jelentős részét házilag szőtt vászonból készítették. A hétköznap, vasárnap és ünnepek alkalmával viselt ruhák szabása nem tért el egymástól. A mohácsi, a falusi sokác és a bosnyák mellévarrott női inget egy szélből szabták, míg az ujjak másik szélből készültek. A Dráva menti sokác ingszoknya a mellévarrott ingből és alsószoknyából áll.

A hímzés alapanyaga a vászon, a legrégebb hímzőanyag pedig a fehér lenfonál és a természetes, fekete gyapjúból készült fonál volt. A fényes, sokszínű selyemfonalakat csak az 1930-as években kezdik használni. Hímzés alkalmával ügyeltek arra, hogy a motívumok és azok felülete szép tiszta maradjon. A hímzés mindig szálméntén, a szálak olvasásával történt. A leggyakoribb motívumok kockákból vagy téglalapból álltak össze. Ilyenek a magas (duboki vez) hímzés, száلمي laposöltés (povlačanski vez), láncöltés (lančiči), fehérhímzés (vitanje — a sokác és bosnyák asszonyok a fehér színű pamutfonálhímzést hívják így), száلكihúzás (proklasiti), tűhorgolás (raspljet) stb. A tiszta ruhák tárolására a szökrönyt (škrinja), majd a ládát (sanduk) használták. A férfiruhák és a háztartásban használt ruhák külön ládában voltak. Az ünnepi szöttes alsószoknyát, az ingszoknyát és a női inget külön ruhába, míg a szoknyát, a bőrmellest és egyéb ruhadarabokat papír közé csomagolva tették el. Az ünnepi ruhadarabokat mindig külön mosták.

A falusi, a mohácsi sokácok és a bosnyákok leggyakrabban használt ruhadarabjai: a mellévarrott női ing (uprosto veliki oplećak) díszítése geometrikus vagy növényi motívumokkal történt, a bosnyákok fekete, a sokácok piros és fekete pamutfonalat használtak. Az 1920-as évektől az ujjak felületére csipkét varrtak. A 20-as évektől kezdik használni a bosnyákok és a falusi sokácok a szűk ujjú inget (uprosto oplećak). Az alsószoknyának (skute krilice) csak egy változata ismert, ez 5—6 szélből készült. A szoknya (suknja) két változata ismert: a test vonalához igazodó és a bő, rövid, harangra emlékeztető. A kötény (pregača, ferta) lehetett melleskötény és derékig érő. A kiskötényt (pregačka) az első kötény alatt viselték. A női viselet elmaradhatatlan kelléke a hímzett öv (pojas), mely az alkalomhoz illően díszes vagy egyszerű volt. A bőrmelles (kožušak) is ismert az említett etnikai csoportoknál, csupán a díszítésük különbözik. A női ködmön (ženski kožuh) térdig ért, díszítése a viselő korától függött. Esküvői ruhadarab volt a mente (čurdija).

A cifra szűrt (surka, surdoma) viselheték nők és férfiak egyaránt. Használtak még „kiskabátot” (zrnka), női kabátot (ženska reklija). A harisnyakészítés (čarape, štrimfle) különböző típusai voltak ismertek: ványolt harisnya, teljes díszítésű, „bütykös harisnya” stb. Női ruhadarab a mellény (prsluk, prosluk), mely selyem, kasmír vagy bársony. Az etnikai csoportok legjellegzetesebb ismertetőjegyei a főkötők (kondja), melyek alatt külön főkötőtartót viseltek.

A férfiak viseletéhez tartozott a gatyá (gaće), ing (košulja); az ellenzós nadrág (čakšire) és a férfikabát (klinom reklija) bársonyból vagy posztóból készült. A ködmön (kožuh) anyaga mindig a birkabőr, díszítésénél a motívumok színes bőrrátétekből készültek. Szintén birkabőrből készült a bőrmelles (pršnjak). A mellény (prosluk) készítéséhez selymet vagy hímezett bársonyt használtak. A gatyához és ellenzós nadrághoz kötényt (pregača) viseltek a férfiak, melyet kékre festett vászonzóból, szövetből vagy sima fekete bársonyból készítettek, formájuk azonos a női köténnyel. A férfi viseletet a kalap (šešir, kapa), sapka (šubara, šepa), szíjas bocskor (opanci s kajšem), csizma (čizme), cifra kabát (undrucuk) és bársonyöltöny (baršunsko ruvo) egészíti ki.

A Dráva menti sokak asszonyok ruhadarabjai az ingszoknya (rubina), alsószoknya (krilo), szoknya (suknja), kötény (pregača), öv (pojas), blúz (rokoko), női ing (aljinka), női kabát (ženski bekeš), női mellény (ženski prosluk), bőrmelles (kožušak) díszítésében több a színes bőrrátét, a női ködmönön (ženski kožuh) viszont kevesebb a díszítés, a motívumok többsége piros, fekete és zöld bőrrátét. A főkötők szegletes formájúak, színes üveggyöngyök, fémszalagok díszítik és a főkötőtartók acéldrótból készülnek. Fejdíszként szolgált a homlokszalag (podmitaljka), a koszorú (vinac) és a fátyol (kopran). A különböző nagyságú pénzeket háromszöget alkotva szorosan kötötték egymásra, ez a lázszé (križaki). A női viselet kiegészítői a festett kendő (krpa), terítő (ponjavka), kis tarisznya (torbica), melyet színes gyapjúból szőttek, és imakönyvet tartottak benne.

A Dráva menti horvát ruhadarabok közül érdemes megemlíteni a női övet, melynek felületét rózsákkal és flitterrel díszítik, a főkötőket (pocelica) bársonyból, selyemből vagy szövetféléből készítették, tartója keménypapír, formája két nem egyenlő hosszú egymáshoz varrt téglalap. A motívumokhoz piros, sárga, fehér, zöld, kék és rózsaszínű gyapjúszálat használtak. A kacabajka (kacabajka) egykori színe kék, a 20-as évektől fekete. Annyiban tér el a férfi kabáttól, hogy derékban rövid.

A könyvből megismerjük az említett ruhadarabok viselési módját: a munkaruhákat, az ünnepek és kivételes alkalmak öltözködési kultúráját az évszakoktól függően. A hétköznapi ruhadarabok a vasárnap és ünnepnapokon viselt ruháktól elsősorban díszítésükben és az anyag minőségében tértek el. A legrégebb darabokból arra lehet következtetni,

hogy a gyári anyag megjelenése előtt a gyászt a tiszta fehér színnel fejezték ki. A halotti viselet is a Pécs környéki bosnyákoknál az 1910-es évekig a fehér volt. Ma csak az idős férfiakat temetik fehérben.

Duro Šarošac az öltözködés történeti alakulásával is foglalkozik, különös tekintettel a horvát kapcsolatokra. A nagy múlttal rendelkező népviselet megteremtője az a paraszti társadalom volt, amely ma már teljesen megváltozott. Az ízlés irányító szerepét a divat vette át. A népviselet a baranyai horvátoknál (különösen a női viselet) az 1950-es évekig még általános. A posztószövet- és selyemanyagok átvétele aránylag lassan történt. Elsőnek a férfi-ruhadarabok készültek posztóból majd szövetből. A selyemszoknyákat is először a bácskai bunyevác nők kezdték viselni. A mohácsi sokácok főköntűjüket az 1880-as években elhagyják és a gyakovói térségben viselt főköntőt veszik át. A falusi sokácok főköntője pedig hasonló a boszniai változathoz. A régi fejviselet megőrzése a 20. század első feléig összefügg az archaikus öltözködés kultúrájával. A mellény a balkáni szláv népeknél is először paraszti ruhadarab volt a test betakarását és a kéz szabad mozgását biztosította, később a díszes forma ünnepi ruhadarabbá tette. A lábbeli közül a bocskort és sarut hozták magukkal az etnikai csoportok, akár a vászon és a birkabőrből készült ruhák ismeretét, a csizmát a magyaroktól vették át. Az elmondottakból arra következtetünk, hogy a baranyai sokác és horvát népviseletre a Duna mentén élő sokác és szlavóniai lakosság öltözködése volt a legnagyobb hatással.

A baranyai horvátok motívumkincse és színkultúrája rendkívüli alkotókészségről és gazdag anyagismeretről tanúskodik. A motívumok formájukat az állatok, a növények, az égitestek és különböző tárgyak másolása révén kapták. Vonuló madarak pl. egyedül a Dráva menti sokác főköntőn láthatók (páva, kakas, sas, galamb). A gyapjúszöttesek kedvenc motívuma a vágató ló. A geometrikus motívumok is rendkívül gazdagok és szépek, különösen a sokác és bosnyák ingvállak, melyeket mindig fekete felületre hímeztek. A motívumok gazdag világa Jugoszlávia különböző területeire vezethető vissza, ahonnan egykor idejöttek a baranyai horvátok. A motívumok eredete mitológiai, kersztény-ségi, keleti, hagyományos és új stílusú.

A szín a motívum megjelenítésének szerves része. Legrégibb díszítő szín a fehér és a fekete volt, majd a piros, sárga, zöld, barna, ezüst és arany. A baranyai horvátoknál általános jelenség, hogy kevés színnel dolgoztak, de a színeket következetesen használták (pl. a női ingvállakon).

Végül a népviselettel kapcsolatos népdalokat közli a kötet, melyet száznyolcvan fehér—fekete és színes rajz és fénykép tesz szemléletessé.